

משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
האגף לחינוך יסודי
היחידה לשוויון בין המינים בחינוך

המרכז לחקר הפדגוגיה
שותפותיות אקדמיה-שדה
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
מרכז אبحاث ودراسات تربوية
شراكات بين الاكاديمية وبين الحقل التربوي
جامعة بن غوريون في النقب

המרכז
להוגנות
מגדרית
בחינוך

הקול הוגן

הוגנות מגדרית בשיח כיתתי

בת-בן-בת-בן

פרקטיקה לאיזון ההשתתפות בשיח הכיתתי

בת-בן-בת-בן

איזון ההשתתפות בשיח הכיתתי

רקע

מי משתתף ומי משתתפת בשיעור? מתי ואיך נוצרות הזדמנויות לשאול, לענות ולהביע רעיונות ודעות? שאלות אלו מובילות אותנו לחשיבה על השיח בכיתה כמרחב חשוב ומרכזי ללמידה הכולל גם הטיות שונות. הבדלים של ממש התגלו בין תלמידים לתלמידות בהיקף ההשתתפות בשיעור, בדרכים לקבלת רשות הדיבור ובאיכות ההשתתפות. מחקרים מעלים שבדרך כלל תלמידים-בנים משתתפים בשיעור יותר מתלמידות-בנות ונוטים להתפרץ ולקחת את רשות הדיבור הרבה יותר מתלמידות. תלמידות חוששות לטעות, ולכן הן מבקשות את רשות הדיבור רק כאשר הן בטוחות לחלוטין בתשובה שלהן. בדרך כלל קשה לזהות את ההטיות המגדריות בשיח בכיתה ללא הסתכלות מודעת ומכוונת.⁶

מאז שאני באמת מיישמת את זה באופן יום-יומי [...] אז משהו כאילו קורם עור וגידים. זה כאילו כל יום יש יותר ילדים או ילדות שפתאום, פתאום גילינו שתי בנות שמעולם לא שמענו אותן. השתתפות מדהימה, פתאום הן קיבלו אומץ.

מורה שהשתתפה בצוות הפיתוח

הכלי

- א. הסבר לכיתה: התנסות בחלוקת תורות הדיבור והסבר רעיוני לפרקטיקה
- ב. יישום: הטמעת השימוש בפרקטיקה במהלך שיעור אחד או יותר
- ג. דיון במליאה: התבוננות משותפת ושיח במליאה

הנחיות ליישום הכלי

הפרקטיקה "בת-בן-בת-בן" פשוטה ליישום והיא מייצרת חלוקה מאוזנת יותר של השתתפות בשיעור באמצעות הענקת רשות הדיבור לסירוגין לתלמידות ולתלמידים.

שלב א | פתיחה והסבר

נסביר לתלמידים ולתלמידות שהיום נחלק את רשות הדיבור אחרת; לפי תורות, פעם בת ופעם בן. נספר שמחקרים גילו שתלמידים משתתפים, בדרך כלל, יותר מתלמידות בשיעור.

6. Aukrust, 2008; Losey, 1995; Orner & Netz, 2021; Sadker & Sadker, 2010.

שלב ב | התנסות בפרקטיקה

במהלך השיעור נסדיר את ההשתתפות של התלמידים והתלמידות על פי תורות ובמבנה קבוע: בת-בן, לסירוגין (תלמידה משתתפת, אחריה תלמיד, לאחר מכן תלמידה אחרת, ולאחר מכן תלמיד, וכך הלאה). אפשר להשתמש בפרקטיקה הזאת לאורך השיעור כולו או בחלקים ממנו.

שלב ג | דיון במליאה

לאחר יישום הפרקטיקה בכיתה, אפשר להעלות שאלה לדיון עם התלמידים והתלמידות על השינוי:

כ איך השימוש בשיטה בת-בן השפיע על השתתפותכם ועל השיח בכיתה שלנו?

כדאי לכוון את התלמידים והתלמידות להתייחס לשינויים בהשתתפות בשיעור באופן כללי – האם יותר בנות ובנים השתתפו? האם היו פחות התפרצויות בשיעור? האם היה שיח מכבד יותר? האם באופן אישי היה לכל אחד ואחת קל יותר ונוח להשתתף? השימוש בפרקטיקה בדרך כלל מוביל לכך שיותר תלמידות ותלמידים משתתפים באופן כללי ולכן שתלמידות שלפני כן כמעט ולא השתתפו – מתחילות להשתתף.

למורה

דגשים למורה

אם החלטנו לשתף את התלמידים והתלמידות מראש לגבי השינוי שנעשה בשיעור בשיטת מתן רשות הדיבור, כדאי להסביר שהמטרה היא לתת ליותר תלמידים ותלמידות הזדמנות להשתתף בשיעור וליצור חלוקה הוגנת יותר של רשות הדיבור.

היתרון של הפרקטיקה "בת-בן" הוא שהיא מעודדת השתתפות ומרחיבה מיידית את מספר המשתתפים והמשתתפות בשיעור. זאת משום שהיא מגבירה את המודעות של התלמידים והתלמידות, וגם של המורה, להטיות מגדריות. עם הזמן התלמידים והתלמידות הופכים שותפים פעילים בשמירה על סדר ההשתתפות ותורמים להשתתפות הוגנת יותר תוך יצירת נורמות כיתתיות חדשות והוגנות יותר.

השימוש בפרקטיקה לא תמיד קל לאורך זמן, והיא פחות מתאימה למי שלא רוצה להתערב ישירות בתורות הדיבור.

פרקטיקה זו יכולה להשפיע על המרקם החברתי בכיתה ולכן רצוי להפעיל שיקול דעת ביישומה. למשל ייתכן כי יהיה צורך להשתמש בה רק בתחומי דעת מסוימים, ולא באחרים. לחלופין, אפשר להציג אותה לכיתה, ואם היא תתקבל היטב אפשר לנסות לערב באמצעותה גם תלמידים ותלמידות המשתתפים פחות.

להרחבה

נוסף להצעות ולמהלך המתוארים לעיל, ניתן להמשיך ולהעמיק בתהליך בכמה דרכים. להלן תוכלו למצוא המלצות והצעות עבור:

1. המשך התהליך הפדגוגי בכיתה בעקבות השימוש בכלי
2. עבודה ולמידה עם עמיתים ועמיתות בצוות החינוכי לאחר ההתנסות בכלי
3. שיח על היתרונות והחסרונות שעלו בתהליך הפיתוח והמחקר

1. המשך התהליך הפדגוגי בכיתה

לאחר התנסות בפרקטיקה בכמה שיעורים אפשר לבקש מן התלמידים והתלמידות לענות על שאלון אנונימי ובו ישתפו בתחושות בנוגע לשיח הכיתתי.

הצעות לשאלות

- מי משתתפים יותר בשיעור אצלנו בכיתה? (תשובות: תלמידים/תלמידות/במידה שווה)
- מתי נוח לי להשתתף בשיעור?
- האם לדעתך תורות דיבור, בן-בת, תורמים להשתתפות של יותר תלמידים ותלמידות בשיעור? אם כן, כיצד?
- האם המעבר לתורות דיבור, בן-בת, עזר לך באופן אישי להשתתף יותר בשיעור? (כן/לא) ומדוע?

במליאה נקיים שיח רפלקטיבי ונשאל:

- מדוע השתמשנו בתורות הדיבור?
- האם תורות הדיבור תרמו להשתתפות שוויונית יותר של תלמידים ותלמידות בשיעור? האם היו פחות התפרצויות?
- האם, לדעתך, כדאי להשתמש בדרך הזאת בכל שיעור?
- אילו חסרונות יש בשיטה הזאת?

למורה | אם השימוש בכלי זה מגיע לאחר התנסות בכלי המיפוי, אפשר להתייחס לתוצאות שעלו ממנו.

2. עבודה ולמידה עם עמיתים ועמיתות בצוות החינוכי לאחר ההתנסות בכלי

המיפוי המגדרי של השיח שערכו המורות בצוות הפיתוח בכיתות העלה תובנות שעולות בקנה אחד עם המחקר, למשל תלמידים משתתפים בשיח בכיתה יותר מתלמידות בתדירות ובהיקף וכן נוטים להתפרץ ולקחת את רשות הדיבור הרבה יותר מהן. עוד התברר בתהליך הפיתוח שהשימוש בכלי הקל על המורות גם להתמודד עם הדינמיקה בכיתה, שבה לעיתים קרובות מתבלטת קבוצה קטנה של תלמידים ותלמידות דומיננטיים. גורמים שונים מייצרים מצב שכוח זה: מספר התלמידים והתלמידות בכיתה, מגבלת זמן השיעור, תוכנית לימודים עמוסה, אופי התלמידים ועוד.

השימוש בכלי "בת-בן" העלה דילמות שחשוב לדון בהן במסגרת למידת עמיתים של צוותי חינוך:

פנייה יזומה

האם פרקטיקה של תורות דיבור, הכוללת פנייה יזומה, מייצרת בקרב התלמידים והתלמידות תחושות של העצמה או של הקטנה? כדאי לדון בשאלה זו ולחשוב אם הפרקטיקה הזאת מיטיבה

ומצמיחה או שמא היא מצמצמת את תהליך הלמידה. המורות בצוות הפיתוח היו חלוקות בדעתן, חלקן ראו בה פרקטיקה חיונית המכבדת תלמידים ותלמידות שאינם משתתפים, ואחרות ראו בה פוטנציאל לעלבון ולהשפלה.

פרדוקס הבחירה החופשית

האם דיון בכיתה המתנהל ללא פנייה יזומה לתלמיד או לתלמידה אכן מאפשר בחירה חופשית? האם ישנה בחירה חופשית של ממש בכיתה, או שיש כוחות אחרים שפועלים ממילא שאין אנו מודעות אליהם?

3. שיח על היתרונות והחסרונות שעלו בתהליך הפיתוח והמחקר

מורות שהשתתפו בפיתוח ובמחקר ציינו הזדמנויות ואתגרים שחוו במהלך יישום הכלי בכיתה.

יתרונות השימוש בפרקטיקה

- פשוטה ליישום, לא דורשת תכנון מראש.
- מעודדת השתתפות ומגדילה מיידית את מספר התלמידים והתלמידות המשתתפים.
- מגבירה מודעות לדפוסי ההשתתפות בכיתה של המורה והכיתה.
- הופכת את התלמידים והתלמידות עצמם לשומרי סף ולאקטיביים בקביעת נורמות השיח.
- מאפשרת למורה כבר בסוף השיעור לדעת שהיה גיוון של קולות שנשמעו בכיתה.

חסרונות השימוש בפרקטיקה

- עלולה לפגוע בזרימה ה"טבעית" לכאורה של השיעור.
- מייצרת מתח בין השאיפה לשמור על תורות הדיבור בן-בת לבין השאיפה לקדם את הדיון ולהספיק את החומר הנלמד.
- מעלה דילמה, האם לפנות באופן יזום לבנים או לבנות? הדילמה מתגברת במקרה של כיתה המכילה מיעוט של בנים, או מיעוט של בנות.
- הפרקטיקה הזו נועדה לקדם איזון בהשתתפות של תלמידים ותלמידות, אבל היישום שלה עשוי לעיתים לחזק את החלוקה הסטריאוטיפית בין 'בנים' ל'בנות'.

מקורות

Aukrust, V. G. (2008). "Boys' and Girls' Conversational Participation across Four Grade levels in Norwegian Classrooms: Taking the Floor or Being Given the Floor?" *Gender and Education*, 20(3), 237–252.

Losey, K. M. (1995). "Mexican American Students and Classroom Interaction: An Overview and Critique". *Review of Educational Research*, 65(3), 283–318.

Orner, A. & Netz, H. (2021). "Taking, Begging, or Waiting for the Floor: Students' Social Backgrounds, Entitlement and Agency in Classroom Discourse". *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 1–17.

Sadker, M. & Sadker, D. (2010). *Failing at Fairness: How America's Schools Cheat Girls*. Simon and Schuster.